

Volum coordonat de
Daniel Dăianu, Giorgio Basevi,
Carlo D'Adda, Rajeesh Kumar

CRIZA ZONEI EURO ȘI VIITORUL EUROPEI

Traducere de Cătălin Drăcșineanu

POLIROM

2016

The Eurozone Crisis and the Future of Europe: The Political Economy of Further Integration and Governance, edited by Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda and Rajeesh Kumar

Editorial matter and selection © Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda and Rajeesh Kumar 2014
Individual chapters © Respective authors 2014

All rights reserved

First published in English by Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited under the title *The Eurozone Crisis and the Future of Europe*

Edited By Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda and Rajeesh Kumar.

This edition has been translated and published under licence from Palgrave Macmillan. The authors have asserted their right to be identified as the author of this Work.

© 2016 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă : © ciuciumama/Depositphotos.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4 ; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,

sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României :

Criza zonei euro și viitorul Europei / volum coord. de Daniel Dăianu, Giorgio Basevi, Carlo D'Adda, Rajeesh Kumar ; trad. de Cătălin Drăeșineanu. – Iași : Polirom, 2016

Conține bibliografie

Index

ISBN : 978-973-46-5718-6

I. Dăianu, Daniel (coord.)

II. Basevi, Giorgio (coord.)

III. D'Adda, Carlo (coord.)

IV. Kumar, Rajeesh (coord.)

V. Drăeșineanu, Cătălin (trad.)

336.7(4)

339.923(4)

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Lista figurilor</i>	7
<i>Lista tabelelor</i>	9
<i>Mulțumiri</i>	11
<i>Prezentarea autorilor</i>	13
1. Introducere (<i>Daniel Dăianu, Rajeeesh Kumar</i>).....	15
2. Privire de ansamblu : analiza crizei zonei euro (<i>Giorgio Basevi, Carlo D'Adda</i>).....	22

Partea I

Dezechilibrele economice și criza zonei euro

3. Diversitatea crizelor datoriiilor în Europa (<i>Jerome L. Stein</i>).....	35
4. Criza datoriiilor suverane din Europa și moneda euro (<i>Julius Horváth, Martin Šuster</i>).....	48
5. Politicile economice și constrângerea reprezentată de raportul dintre datorie și PIB : provocarea europeană (<i>Radu Vrâncănu</i>).....	65
6. Dezechilibre de cont curent în zona euro : cauze, soluții și rolul BCE (<i>Karthaus Sauerheimer</i>).....	85

Partea a II-a

Managementul crizei în zona euro: relația dintre politică și economie

7. Criza euro și dominația germană (<i>Jonathan Story</i>).....	107
8. Puterea ordoliberalismului în managementul crizei zonei euro (<i>Brigitte Young</i>).....	122
9. Italia și moneda euro (<i>Carlo D'Adda</i>).....	132
10. Transformarea unei mici probleme într-o catastrofă : cazul Greciei (<i>Kimibert Roffer</i>).....	146
11. Criza zonei euro : o perspectivă din Asia și impactul asupra Asiei (<i>Pradumna B. Rama, Michael R. Blomenhofer</i>).....	160

Partea a III-a

Zona euro: privind spre viitor

12. UME nu este o stradă cu sens unic: înapoi la rădăcini! (<i>Bodo Herzog</i>)	179
13. Transformarea statelor bunăstării și criza zonei euro (<i>Anton Hemerijck</i>).....	198
14. Implicațiile pe termen lung ale crizei zonei euro pentru integrarea europeană: o uniune mai profundă sau fragmentare? (<i>Francesco Nicoli, Fabian Zuleeg</i>)	220
15. Zona euro: repararea unui proiect imperfect și a aranjamentelor sale de politici (<i>Daniel Dăianu</i>)	237
16. Cuvânt de încheiere. Rezumat: Criza și viitorul Europei (<i>Rajeesh Kumar, Daniel Dăianu</i>).....	254
<i>Bibliografie</i>	259
<i>Index</i>	271

5. Criza perpetuă

Au trecut treizeci de luni de la primele semne îngrijorătoare legate de starea băncilor Europei din toamna anului 2007 și prima salvare a Greciei, în mai 2010 (Cohen, 2012). Al doilea plan de salvare s-a aplicat în iulie 2011, apoi un altul în decembrie. Între timp, BCE s-a îndreptat timid spre relaxarea monetară. François Hollande a câștigat alegerile prezidențiale în Franța din mai 2012 datorită promisiunii de a implementa un program incredibil de creștere economică în Europa. Aceste reacții politice haotice față de criza euro au speriat piețele și au demonstrat investitorilor globali că prima de risc zero la investițiile din zona euro fusese o ficțiune. Diferențele crescând între obligațiunile grecești, spaniole și italiene, pe de o parte, și cele germane, pe de altă parte, era limpede că euro era un produs compozit, similar cu produsele financiare compuse pe care inginerii financiari le serviseră cumpărătorilor creduli din America de Nord și Europa în perioada de boom 2002-2007. Valorile sale relative erau o funcție a capacităților relative ale sistemului de afaceri din fiecare țară, a cărui producție era înregistrată în datele de pe piață. După cum arătau datele, acestea nu ajunseseră la convergență, ci la divergență, dezvăluind liniile de falie structurale fundamentale din zona euro. Pe scurt, euro eliminase într-adevăr riscul valutar, dar astfel accentuase riscul de țară.

Au existat trei cerințe interrelaționate necesare pentru restabilirea încrederii în capacitatea zonei euro de a face față crizei financiare: sustenabilitatea datoriei, evitarea contagionii și hazardul moral (Wyplosz, 2012). Nu au lipsit propunerile. Prima a fost ca Grecia să iasă din zona euro (Hankel *et al.*, 2010). Dar președintele BCE, Jean-Claude Trichet, făcând referire la ideea unei UE drept „comunitate de destin”, a subliniat că ieșirea este „imposibilă din punct de vedere juridic” (Committee on Economic and Monetary Affairs, 2010). De asemenea, ieșirea ar fi pus sub semnul întrebării capacitatea altor țări mediteraneene de a-și finanța deficitele (Schiedbach, 2012; vezi Gross, 2012). În plus, „Grexit” ar crea un precedent pentru ieșirea Germaniei (Gerxit), opțiune ce fusese deja exprimată public (Stelzner, 2010). Dacă Germania ar fi ieșit din zona euro, o reevaluare imensă a monedei ipotetice ar fi produs un șoc major industriei exporturilor germane (UBS Investment Research, 2012), dar ar fi oferit Bundesbank independența care fusese principalul obiectiv al colectivizării din Franța încă din 1983. De asemenea, rezervele valutare aflate acum în mâinile BCE ar fi ajuns înapoi la Bundesbank. Aceste rezerve ar fi fost disponibile apoi pentru ca Germania să le folosească pe piețele globale în loc să le pună la dispoziția tuturor membrilor zonei euro. Pe scurt, Grexit ar fi deschis calea independenței monetare germane. S-a renunțat la idee.

A doua opțiune ar fi fost intrarea Greciei în incapacitate de plată. O astfel de acțiune ar fi fost cu siguranță compatibilă cu angajamentul față de clauza „fără salvare” din Tratatul de la Maastricht. Ar fi fost compatibilă și cu starea de spirit a opiniei publice germane, conform căreia politicile relaxate din statele din zona euro nu ar trebui să oblige contribuabilii germani să plătească. Se putea afirma și că precedentul salvării statelor membre din sud ar crea un hazard moral și că, fiind răsplătite

pentru relaxarea lor, nu-și vor schimba comportamentul, ci vor cere pur și simplu mai mult. Pe de altă parte, Berlinul era îngrijorat de expunerea băncilor germane la țările mediteraneene și Irlanda. Berlinul crease un fond de stabilizare pentru salvarea băncilor germane pe plan intern în 2008 (*Federal Law Gazette*, 1, 1982). Dar salvarea băncilor germane în urma expunerii lor la țările mediteraneene ar fi fost prea mult. Berlinul a descoperit că Parisul, ale cărui bănci erau și ele expuse, nu agreea ideea de intrare în incapacitate de plată a Greciei. S-a renunțat și la această opțiune.

A treia opțiune a fost ca BCE să cumpere obligațiuni ale guvernelor mediteraneene. În 2009 se afirmase că BCE ar putea acorda împrumuturi băncilor pentru ca acestea să poată cumpăra obligațiuni de stat, plecând de la premisa că nu le vor vinde după aceea înapoi pe piață. Acest lucru nu era în sine în spiritul tratatului, care stipula clar că singura responsabilitate a BCE era stabilitatea prețurilor și numai guvernele purtau responsabilitatea gestionării propriilor afaceri. Cu toate acestea, UE a acceptat în luna mai 2010 să permită BCE să administreze un program privind piețele titlurilor de valoare, care nu era altceva decât un aranjament privind cumpărarea de acțiuni. Membrii Bundesbank din BCE nu au fost deloc entuziasmați de această măsură și considerau că aceasta contribuia la declinul încrederii publicului german în monedă, riscând banii contribuabililor germani; au sugerat pentru țările din zona euro calea spre o „uniune a transferurilor”, în care contribuabilii germani ar fi chemați să salveze țările mediteraneene cu datorii totale de două ori mai mari decât cele ale economiei germane.

A patra opțiune a fost un guvern economic pentru Europa, beneficiind de suficiente resurse fiscale proprii și având puterea de a emite obligațiuni europene, care ar fi garantate prin creditul combinat al țărilor membre ale zonei euro. Pentru Franța, cu reglementările sale foarte inflexibile ale pieței forței de muncă, un cadru keynesian al politicii pentru economiile din zona euro era în totalitate adecvat⁹. Dar modelul german al unei economii sociale de piață nu era keynesian, cel puțin teoretic. Tratatul de la Maastricht exclusese orice referire la un guvern economic, în ciuda faptului că Planul Werner din 1970 menționa un organism fiscal substanțial al UE și a insistențelor franceze din 1990. O politică expansionistă keynesiană pentru economia zonei euro ar presupune o BCE activă, care să cumpere și să vândă obligațiuni pe piață și care să acționeze ca creditor de ultimă instanță, așa cum făceau Rezervele Federale și Banca Angliei. Acest lucru ar fi încălcat termenii Tratatului, dar ar fi scăzut ratele dobânzii, ar fi ajutat semnificativ la eliminarea speculațiilor legate de obligațiunile guvernelor mediteraneene și ale celui irlandez, ar fi limitat creșterea datoriei și ar fi deschis posibilitatea restructurării datoriei – cu alte cuvinte, reduceri sau pierderi din sectorul privat la obligațiuni – și a extinderii perioadelor de rambursare. Ar fi contribuit, de asemenea, la reluarea creșterii economice europene. Dar, cel puțin la acel moment, era prea mult, și atât Merkel, cât și Trichet s-au opus ideii ca BCE să se ocupe direct de piață (Bastassin, 2012, p. 208).

Așadar, singura strategie asupra căreia Franța și Germania puteau să cadă de acord a fost să facă presiuni asupra grecilor¹⁰. În mai 2010, UE, BCE, FMI și guvernele care contribuiau individual au alcătuit un pachet în valoare de 110 miliarde de euro, desfășurat pe trei ani. Economia fragilă a Greciei a intrat în derivă. În primăvara anului 2011 era clar că Grecia nu își putea respecta angajamentele, astfel încât în iulie

s-a aprobat un al doilea plan pentru Grecia, care implica informarea investitorilor privați că vor trebui să suporte pierderi, o supraveghere mai strictă din partea instituțiilor UE asupra statelor membre din zona euro și un pachet de reforme mai dur pentru Grecia. Între timp, liniile generale ale strategiei germane evoluaseră în mod clar în favoarea rigorii fiscale, a reducerii salariilor în țările cu deficit și a măsurilor de îmbunătățire a competitivității naționale. Pe scurt, ceea ce fusese bun pentru Germania avea să fie bun și pentru Europa.

A treia criză s-a declanșat aproape imediat, deoarece a devenit limpede că macro-politicile mai stricte au agravat soarta nefericită a băncilor din țările mediteraneene. Vânzările obligațiunilor țărilor periferice de către instituțiile din SUA și din nordul Europei s-au accelerat. Fondurile s-au mutat în Germania, considerată mai sigură, ducând la scăderea ratelor dobânzilor în această țară și fragmentând și mai mult spațiul financiar european. Deoarece prim-ministrul Papandreu și prim-ministrul Berlusconi au obiectat la condițiile tot mai dure impuse economiilor lor naționale, BCE, cu sprijinul lui Merkel și al lui Sarkozy, a aranjat discreditarea lor politică¹¹. Mario Monti, fostul comisar european, a preluat funcția de premier la Roma și Lucas Papademos, fostul vicepreședinte al BCE, a format un guvern interimar la Atena. Între timp, costurile creditării pentru spanioli și italieni creșteau rapid, iar în decembrie BCE a lansat un program de lichidități pentru a oferi un sprijin temporar piețelor de obligațiuni, ceea ce a dus la o revigorare a capitalului pe termen scurt. La începutul verii anului 2012, diferențialele creșteau iarăși în contextul deteriorării continue a finanțelor spaniole și al semnelor de intensificare a cererilor de independență a catalanilor față de Madrid. În septembrie, BCE a anunțat că va interveni direct pe piețele de obligațiuni pentru a limita speculațiile. La sfârșitul anului 2012, miniștrii de Finanțe din zona euro au aprobat un alt pachet de salvare pentru Grecia, în vederea menținerii pe linia de plutire a economiei cufundate în datorii, în schimbul unui alt pachet de austeritate. S-a estimat că, datorită acestui pachet, datoria netă a țării va scădea cu 20 de miliarde de euro, un rezultat bun dacă datoria externă netă, aflată deja la 49% din PIB în 2008, nu s-ar fi îndreptat spre 200% din PIB în 2013¹². Rata șomajului în Grecia se apropia de 24%, economia fiind cu un sfert mai mică decât în 2008. În martie 2013, economia Ciprului, strâns legată de cea a Greciei, a fost prinsă în vârtej. Datoria crizei suverane europene și criza bancară deveniseră deja cronice.

6. Germania renunță la vâl

Pe perioada crizei din zona euro, Germania și-a afirmat poziția ca putere centrală în Europa. Noutatea nu este faptul că Germania deține supremația, ci că această realitate este exprimată. La momentul reunificării sale în 1990, Germania și-a menținut stilul federalist european de după 1949 și a adoptat un ton modest pentru a-și ascunde poziția de lider în inima Europei. Așa cum a amintit cancelarul Kohl, predecesorul său, primul cancelar postbelic german, Konrad Adenauer, l-a sfătuit ca în relația cu Franța să se incline o dată la steagul german și de două ori la cel francez (Gedmin, 1999).

Până în 2010, cancelarul Merkel mai avea puține astfel de inhibiții, în timp ce Franța, slăbită din punct de vedere economic, dar având încă o influență diplomatică formidabilă în instituțiile UE, căuta să-și impună preferințele pentru politici economice keynesiene la nivelul UE.

Cu alte cuvinte, criza monedei euro este o criză a relațiilor dintre Berlin și Paris, întrucât încă de la început au existat două soluții posibile: Greciei i se putea permite intrarea în incapacitate de plată, sau Germania ar fi putut accepta emiterea de euro-obligațiuni, garantate de creditele tuturor statelor participante. Grecia, reprezentând doar 2% din imensa economie UE, și-ar fi putut finanța datoriile la rate mult mai mici ale dobânzii și s-ar fi bucurat de creditul colectiv al principalei piețe mondiale. Dar nu a existat niciun semn, cu excepția întregii retorici a UE despre „o uniune tot mai strânsă”, despre solidaritatea la nivelul întregii Europe.

Pur și simplu, statele membre suverane nu erau dispuse să renunțe la propria suveranitate în favoarea instituțiilor UE. Cancelarul Kohl sperase să întărească nou-creata BCE cu o dimensiune politică, cedând mai multe puteri instituțiilor UE. Negocierile pentru modificarea instituțiilor UE au început în 2001. După un proces îndelungat de conferințe interguvernamentale și după respingerea sa de trei ori de către votanții francezi, olandezi și irlandezi, Tratatul de la Lisabona a devenit lege pe 1 decembrie 2009. Curtea Constituțională a Germaniei a declarat că Tratatul era departe de a crea un stat UE federal (Curtea Constituțională Federală, 2009). Puterile fiscale nu puteau fi puse la comun, o poziție confirmată de judecata Curții Constituționale referitoare la salvarea Greciei (Curtea Constituțională Federală, 2011). Curtea nu a exclus orientarea spre o Uniune Europeană federală; doar sublinia că ștacheta pentru atingerea sa era foarte sus. Germania era acum atât campioana unei „Europe a statelor”, așa cum fusese Charles de Gaulle în anii 1960, cât și a unui proiect european federal pentru viitor.

Retorica federală a UE a servit intereselor Berlinului, în măsura în care a respectat exigențele unei acțiuni la nivel european și a oferit altora un cuvânt de spus prin instituțiile UE. Combinația dintre deteriorarea finanțelor băncilor europene și a creditului suveran a impus măsuri pentru reglementarea mai severă a serviciilor financiare la nivelul întregii uniuni. Astfel, în 2011, Sistemul European al Supraveghetorilor Financiară a înlocuit comitetele bancare, de asigurări și ale pieței de capital cu autorități de supraveghere europeană pentru toate cele trei domenii și cu un Comitet European pentru Risc Sistemic (CERS) aflat sub răspunderea BCE. În noiembrie 2012, Comisia și-a făcut public planul pentru revizuirea fundamentală a modului în care zona euro avea să fie structurată, inclusiv posibilitatea înființării unui buget comun pentru zona euro și a emiterii de datorii solidare în anii următori. Așa cum a afirmat președintele Barroso, „zona euro trebuie să se poată integra mai rapid și mai profund decât UE în general”.

Dar propunerea unei integrări mai profunde a redeschis vechea dispută dintre continent și Marea Britanie. Ca primă piață financiară a Europei, City of London s-a dovedit a fi o țintă ușoară pentru ostilitatea continentală față de finanțele internaționale. Aceasta a fost oportunitatea Franței. În timp ce negocierile din timpul crizei au demonstrat că influența Parisului la Berlin nu mai era ce fusese, Franța putea încă să formeze o alianță cu Germania împotriva Marii Britanii. Crearea unei alianțe împotriva

Marii Britanii în privința reglementării financiare se putea dovedi de bun augur pentru Paris ca centru financiar, deoarece în UE reglementările „relaxate” din City of London erau în general considerate principalele vinovate de criză. Marea Britanie nu era nici membră a nucleului de miniștri de Finanțe ai UE, nici în BCE. Acolo se puteau lua decizii, fără participarea Marii Britanii, în scopul de a priva Londra de statutul său ca principal nod financiar al Europei, aducând afacerile în euro pe continent și sub controlul BCE (*Financial Times*, 2012). Merkel a luat o serie de măsuri în acest sens, sprijinind un impozit pe tranzacții sau restricții asupra bonusurilor bancherilor – măsuri ce urmau să aibă efect asupra Londrei. Dar cancelarul nu voia să marginalizeze Marea Britanie, un susținător semnificativ al piețelor deschise pentru UE.

Germanii nu erau nici foarte interesați de abordarea federalistă, indiferent de retorica lui Merkel (*Die Welt*, 2012)¹³. O Europă federală presupunea împărțirea fiscală a resurselor din impozite între statele membre bogate și cele mai sărace, Germania fiind în minoritate. În scenariul Berlinului pentru UE de la izbucnirea crizei, desfrăul fiscal, și nu țările cu surplus cronic, trebuia pedepsit. Acest lucru impunea o disciplină a bugetului național și un nou Pact de Stabilitate și Creștere. Pactul Fiscal European aprobat în decembrie 2011 de 25 dintre statele membre, mai puțin Republica Cehă și Marea Britanie, va intra în vigoare în ianuarie 2013. Solidaritatea nu va fi măsurată prin transferurile de la bogați la cei mai săraci, ci prin responsabilizarea fiecărui stat în fața noilor modele instituționale ale UE în ceea ce privește finanțele lor publice. Urma să se adopte și un pact pentru competitivitate, care să implice moderație salarială, reduceri ale beneficiilor și o vârstă de pensionare mai înaintată.

Dacă Germania era un asemenea campion al drepturilor și al obligațiilor statului ca fundament al unei UE viabile, ascundea oare acest lucru tentația Germaniei de a face acest lucru de una singură? Au existat, în mod clar, dovezi circumstanțiale în favoarea acestui argument. Curtea Constituțională declarase că UE nu era altceva decât o alianță de state (*Staatenbund*). Bundesbank și opinia publică germană s-au opus ca țara lor să răspundă pentru datoriile altora. La scara mondială mai mare, Germania urma de ceva vreme o politică externă independentă. Totuși, Germania era încă legată de obligațiile europene și atlantice create de Konrad Adenauer în 1948-1949. China și piețele emergente erau tot mai importante, dar Europa absorbea două treimi din exporturile germane. Economia UE era principalul centru comercial al lumii. Mai mult, așa cum au subliniat oponenții planurilor de salvare de către UE, Bundesbank acumula pasive imense față de BCE și alte bănci centrale naționale (Sinn, 2012; Meyer, 2012). Dacă euro se prăbușea, calculul arăta că Germania ar fi trebuit să-și anuleze 20% din PIB, fără a calcula costurile reevaluării mărcii, despre care UBS calcula că putea să crească cu până la 50% peste cursul euro curent (UBS Investment Research, 2010). Mai mult, Bundestagul a rămas extrem de critic față de evoluția politică internă din Rusia și China, asemenea partenerilor săi europeni.

Dar tentația pentru o *Alleingang* sau cel puțin pentru dominația germană într-o Uniune Europeană modelată după preferințele germane a fost observată cu siguranță la Paris, întărind hotărârea francezilor de a face din criza euro o oportunitate pentru a-și cimentea politica postbelică de implicare a Germaniei într-o coaliție condusă de Franța. Așa cum se plângea Hans-Olaf Henkel, la fel ca numeroși alți oponenți germani ai evoluției zonei euro, „tot mai mulți germani descoperă că, deși Europa

vorbește germana acum, ea acționează în franceză” (Henkel, 2011). Există temerea că, de la fondurile UE la relaxarea monetară a BCE, factura pentru salvări și creanțele rezultate prin finanțarea publică a deficitelor de cont curent din sud care se acumulasă în BCE în conturile Bundesbank va ajunge pe biroul lui Merkel. Astfel se explică insistența cancelarului cu privire la marje pentru instituțiile care investiseră fără rețineri în Europa de Sud în timpul anilor de boom. Politicile lui Merkel de până acum sunt o serie de eforturi istovitoare de a îndeplini trei sarcini: menținerea UE; protejarea economiei germane astfel încât Europa să nu mai profite de ea; convertirea altor state membre ale UE la o economie socială și liberală de piață de tip german. Aceasta este o sarcină foarte dificilă. Este o inversiune a idealului de după 1949, prin care Germania face eforturi să devină europeană, și nu să insiste ca Europa să devină germană.

7. Concluzii intermediare despre o saga în desfășurare

Se pot trage mai multe concluzii importante despre o saga ce nu s-a încheiat încă: în primul rând, mecanismele UE continuă să funcționeze. Dar indiferent de direcția lor, cererile statelor suverane și, mai mult, ale popoarelor lor sunt ca guvernele naționale să fie trase la răspundere în fața electoratelor lor. În al doilea rând, așa cum a observat Jean-Claude Trichet, europenii învață într-un mod dur că, pentru a crea o monedă unică, trebuie să ai nu numai o uniune monetară, ci și un guvern eficient al uniunii economice. Acest guvern eficient, afirmă Germania – și în asta constă nouitatea pentru Uniunea Europeană –, nu poate fi decât o Europă a statelor. În al treilea rând, comportamentul Germaniei din timpul crizei arată că țara și-a revenit în cele din urmă după războiul mondial. În al patrulea rând, interesul național evident al Germaniei este să mențină statu-quo-ul UE, cu schimbări modeste care nu duc la o Europă federală. În al cincilea rând, acest lucru înseamnă oprirea revoluției permanente spre o „uniune tot mai strânsă”, care presupune transferul puterilor de la statele membre la UE. În al șaselea rând, principalele două țări care preferă acum o Europă a statelor în cadrul unei UE modeste sunt Germania și Marea Britanie. Pentru a se alătura grupului intern al noii UE emergente de state suverane, Franța trebuie să-și liberalizeze economia.

Între timp, rămâne adevărat că criza s-ar fi putut rezolva de îndată ce a izbucnit și toată durerea și suferința s-ar fi putut evita. Dar nu s-a întâmplat așa, din mai multe motive. Franța și Germania nu au căzut de acord cu privire la forma viitoare a UE: Franța dorea o UE keynesiană; Germania în mod sigur nu. Criza politică s-a dovedit a fi extrem de dăunătoare. Puterile mici, sărace au fost supuse unor presiuni; puterile mari și bogate au preluat conducerea; Comisia a fost dată la o parte; autonomia BCE a fost pusă sub semnul întrebării; clauza „fără salvare” din Tratatul de la Maastricht a fost încălcată; contagiunea nu a fost ținută sub control, deoarece speculațiile împotriva obligațiunilor Greciei, Portugaliei, Spaniei, Italiei și Irlandei s-au concretizat; suferința Greciei a servit totuși drept avertisment pentru alte guverne de a se regrupa, în ciuda crizei. Politica de austeritate într-o perioadă de criză a fost